

Barn og foreldreroller hos "dem" og "oss"

Guro Korsnes Kristensen

Sammendrag

Tema i denne artikkelen er konstruksjoner av barn og foreldreroller i det flerkulturelle Norge. Artikkelen har to deler. I første del undersøkes hvordan "de etnisk andres" barn- og familiepraksiser presenteres og kommer til uttrykk i en forskningstekst om norsk familieliv. Hva fremheves i beskrivelsene av "de etnisk andre"? Hva trekkes frem som likt eller forskjellig fra "det etnisk norske"? Hva kan dette si om hvorvidt og hvordan konstruksjoner av barn og foreldreroller er gjenstand for og en del av "vår" annetgjøring av "de etnisk andre"? I artikkelens andre del presenteres noen innblikk i og forslag til tolkninger av hvordan etniske minoriteter i Norge snakker om barn og foreldreroller. Empirien er hentet fra mitt pågående doktorgradsprosjekt Familieplanlegging – bak tallene¹, og et sentralt spørsmål er om forståelser av barn og foreldreroller er et område hvor konstruksjonene "oss" og "dem" reproduseres og bekreftes, eller kan man her også spore forhandling, motstand og nye posisjoner?

Innledning

I løpet av de siste tiår er Norge blitt et fleretnisk, flerkulturelt og flerreligiøst samfunn, og innvandrere utgjør i dag 8,9 prosent av Norges befolk-

¹ Siktemålet med doktorgradsprosjektet er å søke kunnskap om forventninger til familiestørrelse og opplevelser og forestillinger omkring fertilitetsregulering, provosert abort og reproduktiv helse blant etniske minoriteter i en norsk kontekst. Datamaterialet består av kvalitative intervjuer med kvinner og menn med bakgrunn fra Iran og Irak som nå bor i Norge.

ning². Den siste tiden har det vært en årlig økning i innvandrerbefolkningen på i overkant av 20 000 personer. Størstedelen av dette er personer som selv innvandrer til Norge, samtidig som at det er en viss andel som fødes her som barn av førstegenerasjons innvandrere (5 500 i år 2006, www.ssb.no). Innvandreres barnetall er også et felt som er viet oppmerksomhet i norske medier, og det stadig tilbakevendende oppslaget og diskusjonstemaet er her påstander om svært høye fødselstall i innvandrerbefolkningen, og da særlig blant muslimer, samt de dramatiske konsekvenser enkelte ser for seg at dette kan få. Som et eksempel på dette fikk Halgrim Bergs *Amerikabrevet: Europa i fare* (2007), som omhandler nettopp hvordan muslimer snart vil komme til å ta over Norge og resten av Europa blant annet ved hjelp av store barnekull mye medieomtale, og ble følgelig også trykt i flere store opplag. Likeledes har sosiologiprofessor Sigurd Skirbekk fått en del medieoppmerksomhet for sine varsler om en muslimsk befolkningseksplasjon, siste gang i en pågående debatt med Olav Randen i *Klassekampen* våren 2007.³

Mens realismen og faren knyttet til de beskrevne skrekkscenarier er omdiskuterte, er imidlertid forståelsen av at innvandrere generelt og muslimer spesielt har særlig høye barnetall langt ifra kontroversiell. Tvert imot vil jeg hevde at nettopp bildet av innvandrerkvinner som "fødemaskiner" og opphav til store barneflokker er en sentral, etablert og nærmest udiskutabel del av hvordan "vi" forstår "de andre" og "deres" "kultur". Blant annet kommer dette tydelig til uttrykk gjennom en utbredt bruk av hijabkledde kvinner med barnevogn og minst ett barn på hver side som illustrasjonsmotiv for ulike innvandringsrelaterte tema både i aviser og på TV. På samme måte som hijab og manglende likestilling kan *mange barn* slik leses som sentralt i den norske majoritetens oppfatning av "de etnisk andre", og den barnerike innvandrerkvinnen blir her stående som representant både for "innvandrerbefolkningen" og "det flerkulturelle Norge".

² Tall er her hentet fra Statistisk sentralbyrå 2007. Statistisk sentralbyrå definerer innvandrede som personer med to utenlandsfødte foreldre: førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet (www.ssb.no 2007).

³ Med henvisning til debatten mellom Skirbekk og Randen svarer sosiologiprofessor An-Magritt Jensen med en kronikk i samme avis, hvor hun med utgangspunkt i flere studier avviser Skirbekks forespeilte muslimske befolkningseksplasjon som en "falsk trussel" (*Klassekampen* 22. juni 2007).

Fruktbarhet og familieetablering i det flerkulturelle Norge: tallenes tale

Hvis man vender seg til tall og statistikk er det imidlertid ikke uventet et langt mindre entydig bilde som viser seg. På den ene siden trer landebakgrunn frem som en faktor som ser ut til å ha betydning for blant annet hvor mange barn kvinner i Norge får, og samlet føder ikke-vestlige innvandrere flere barn enn etnisk norske kvinner (2,7 mot 1,8)⁴. På samme tid er forskjellene mellom landegruppene her store. Mens kvinner fra Somalia i snitt føder 5,2 barn og kvinner fra Irak 4,8, skiller kvinner fra Bosnia Hercegovina og Kina seg fra majoritetsbefolkningen den andre veien med sine 1,6 barn (ibid.). Følgelig påvirker ikke innvandreres fødselstall Norges samlede fødselstall mer enn minimalt⁵, noe som også er ett av hovedpoengene i artikkelen "Fruktbarhet blant innvandrerkvinner – myter og fakta" (Lappegård 2001). I samme artikkel avvises også forestillingen om at innvandrerkvinner flytter til Norge for å føde barn. Tvert imot ser man at innvandrere etter en viss botid i Norge får et fødselsmønster som ligner mer på det etnisk norske, og i tråd med dette ser man også at fruktbarhetsmønsteret til andregenerasjonsinnvandrere ligner mer på mønsteret hos den øvrige befolkningen enn mønsteret hos de som innvandret som voksne (Lappegård 2000). I en etnisk norsk kontekst tolkes så disse endringene i fødselstall gjerne som "tilpasning" til det norske samfunnet, og leses som både et uttrykk for og et mål på integrasjon (jfr. Kavli 2004, Lappegård 2000). Altså: Dess mer likt fødselsmønster en etnisk gruppe eller en representant for "innvandrerbefolkningen" har med det etnisk norske, dess mer "tilpasset" og integrert kan det se ut til at denne antas å være.

Både når det gjelder årsaker til variasjoner i fødselstall mellom landegrupper og forklaringer på de nevnte endringer, mangler man imidlertid kunnskap (Ellingsæter & Leira 2004, Lappegård 2000). Delvis skyldes dette lite forskning på feltet, men også at reproduktive valg og praksiser er

⁴ Alle tall på fruktbarhet som anvendes her er hentet fra Statistisk Sentralbyrå sine statistikker. Tallene det viser til er samlet fruktbarhetstall (SFT), som er det gjennomsnittlige antall levendefødte barn som under gjeldende fruktbarhetsforhold vil bli født av en kvinne som gjennomlever hele den fødedyktige perioden. Tall for de ulike landegruppene viser her til samlet fruktbarhetstall etter landebakgrunn blant førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn i 1997 og 1998. Da innvandringsfeltet er i rask endring er det beklagelig at det ikke finnes nyere tall enn de som her er gjengitt.

⁵ Hvis innvandrerkvinner hadde vært holdt utenfor fødselstallstatistikken ville tallet det her vises til vært 0,05 lavere (Lappegård 2000, 2001).

komplekse prosesser å studere, da de inkluderer både individuelle, strukturelle og kulturelle aspekter og faktorer (jfr. Jensen 2003, Kirkegaard 2004, Lappegård 2000, Strøm 1999). Når det gjelder etniske minoriteter i Norge vil også de ulike rammebetingelser som innvirker på individers ønsker og muligheter til å få barn være i kontinuerlig endring, samtidig som at de vil være forskjellig i ulike kohorter og livsfaser (Lappegård 2000, 2001). En mer generell teori når det gjelder forskjeller i fødselstall mellom ulike landegrupper ser på sin side ut til å være at fødselsmønsteret fra hjemlandet ("kultur") fortsetter å gjøre seg gjeldene også etter at individuelle og strukturelle forhold har endret seg, og at betydningen av dette blir mindre etter en viss tid (jfr. Lappegård 2000). I tråd med annen forskning på fødselstall kan man imidlertid gå ut ifra at det er variasjoner også innad i landegruppene, forskjeller som kan knyttes til faktorer som sosial klasse, utdanning, religion og kjønn.⁶

Å presentere og beskrive "de etnisk andre"

Til tross for manglende kunnskap om hvordan etniske minoriteter i Norge gjør og opplever sine familieetableringer og familiepraksiser, er "de etnisk andre" i mer eller mindre grad til stede i flere forskningstekster om barn og familieliv i det moderne Norge. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på et eksempel fra nyere forskningslitteratur og undersøke hvilke forståelser av både etniske minoriteter og av "oss" som her kan identifiseres. Altså: Hvordan beskrives "de etnisk andre" i disse tekstene, hvem og hva blir "vi" gjennom de bestemte presentasjonene av "de andre" sine måter å se og gjøre barn og foreldreroller på, og hvem blir "de" gjennom bestemte presentasjoner av "oss" på dette feltet?

I fremskrivingen av annetgjøring og posisjonene "oss" og "dem" er jeg influert av kulturforskeren Edward W. Said og de mange som har fulgt i hans "Orientalisme-fotspor" og kan sammenfattes under betegnelsen postkoloniale teoretikere. Et hovedpoeng for Said, utførlig redegjort for i boka *Orientalism* (1978), er hvordan bilder av "de andre" har en sentral rolle i utviklingen av et "vi", hvor "de andre" alltid får en rolle som "viets" negative speilbilde og det som gjør "vi" både til en enhet og til et selv-

⁶ Sammenhenger mellom fødselstall og faktorer som sosial klasse, utdanning, religion og kjønn er noe som kan gjenfinnes i en rekke studier (jfr. Jenssen 2004, Lappegård 2001b, Skrede 2005). Dette er også et sentralt anliggende i mitt eget doktorgradsprosjekt, men som jeg har valgt å ikke gå nøye inn på i denne artikkelen.

følgelig og normativt sentrum. Mens "de andre" for Said var kolonitidens "Orientaler" og "vi" var Vesten som brukte denne negative forskjelligheten til å legitimere koloniseringen av "de andre", er det i dag flere forskere som peker på at man kan finne tydelige rester av orientalisme også i dag, blant annet i den norske innvandrerdiskursen (jfr. Thorbjørnsrud 2001).

Som gjenstand for analyse har jeg her valgt å se på Hanne Cecilie Kavli sitt kapittel "Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet" fra antologien *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer* (Ellingsæter & Leira 2004). Det overordnede tema i boken den aktuelle artikkel er hentet fra er forholdet mellom familieliv og familiepolitikk, slik dette utspiller seg i Norge med 1990-tallets omfattende familiepolitiske reformer. Med bidrag både fra familieforskningsfeltet og velferdsforskningsfeltet spenner boken over et stort felt, hvorav familiepolitikken betydning for utøvelse av foreldreskap er ett empirisk fokus, og betydningen av velferdspolitikken familiemodeller for sosiale forskjeller i foreldreskap et annet. Presentasjon av ny empirisk kunnskap gir boken stor samfunnsaktualitet. Når det gjelder artikkelen "Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet" er det etniske minoriteters tilgang til og bruk og underbruk av velferdsstatens familiepolitiske ordninger som utforskes, og et siktemål er å problematisere "hvordan en velferdspolitik utviklet for en norsk majoritetsbefolkning og norske demografiske forhold virker for ulike etniske grupper, og spesielt for dem som har en annen familiestruktur enn den som dominerer i majoritetsbefolkningen" (Ellingsæter & Leira 2004: 34). Av konkrete spørsmål stiller Kavli blant annet følgende: "Virker institusjoner utformet for å trygge familiens økonomi og sikre barn gode oppvekstvilkår på samme måte i alle etniske grupper? Og hvis det er slik at "norske" institusjoner ikke har lik effekt for alle – hvorfor er det slik og hva er alternativet?" (Kavli 2004: 291) Kavlis bidrag, som er plassert sist i boken, er det eneste som har etniske minoriteter som fokus og tema. Kavli er ansatt ved Forskningsstiftelsen Fafo, Institutt for arbeidsliv og velferdsforskning, og arbeider med og har utgitt rapporter innenfor feltet ikke-vestlige innvandrere og integrering. Ettersom familieliv blant etniske minoriteter er et lite utforsket felt kan Kavli slik beskrives som en av de få som her har en posisjon og stemme.

Begrunnelsene for å fokusere på artikkelen "Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet" er flere. For det første er temaene som belyses her svært relevante for de spørsmål som jeg søker å undersøke. Videre er artikkelen trykket i en anerkjent fagbok, med bidrag fra flere sentrale norske samfunnsforskere. Den avgjørende begrunnelsen er at de

poenger, beskrivelser og kategoriseringer som her trekkes opp stemmer overens med andre forskningstekster, som Frønes (2003) og Lappegård (2000). Det er her ikke et mål å gi en fullstendig analyse av Kavlis tekst. I stedet har jeg valgt å fokusere på noen bestemte beskrivelser og presentasjoner som jeg mener gir interessante og representative innblikk i konstruksjoner av kategoriene "oss" og "de andre" når det gjelder nettopp reproduksjon og familieetablering. Dette kan gå på bekostning av enkelte nyanser og forbehold i teksten.⁷

I arbeidet med Kavlis artikkel har jeg latt meg inspirere av Carol Bacchi og hennes analytiske tilgang, presentert blant annet i *Women, policy and politics: The construction of policy problems* (Bacchi 1999). Dette er en metode som er utviklet med tanke på å avdekke og synliggjøre hvordan politisk arbeid, diskusjon og beslutningstagning ikke er nøytrale og "naturlige" svar på objektive sosiale problem, og at politikere og andre gir en bestemt form til sosiale problem både gjennom hvordan "problemene" beskrives og omtales og gjennom de løsninger som foreslås. For å analysere frem ulike premisser, antagelser og meningsskaping som ligger til grunn for bestemte problempresentasjoner, samt identifisere og undersøke effektene av disse, foreslår Bacchi en rekke spørsmål man kan stille til en tekst, en prosess eller lignende. Med utgangspunkt i noen av disse har jeg utarbeidet blant annet følgende spørsmål til lesing av Kavlis tekst: Hvilke forståelser og antagelser ligger til grunn for beskrivelser av "dem" og av "oss"? Hva får stå uproblematisert i beskrivelsene? Hva blir konsekvensene av disse beskrivelsene/presentasjonene?

Barn og foreldreroller hos "dem" vs. hos "oss"

Hvis jeg nå med dette utgangspunkt vender meg til "Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet", kan et åpnende spørsmål til denne teksten være nettopp hva det er som her presenteres som dilemmaer og hvilke forståelser og antagelser som gjør det naturlig å identifisere nettopp disse som dilemmaene på dette feltet?

Slik jeg leser Kavlis tekst opereres det her med et overgripende dilemma som de mindre dilemmaene kan sorteres inn under, og dette dreier

⁷ Kavli informerer i sin tekst om at hun ved å rette søkelys mot hovedtrekk ved familiedannelse, familiesammensetning og størrelse, fertilitet og arbeidsfordeling mellom kjønnene i ulike etniske grupper nødvendigvis presenterer en forenkling av en kompleks virkelighet. Min analyse av hennes tekst yter ikke rettferdighet til denne presiseringen.

seg om at de velferdsordningene vi har i Norge i dag verken passer eller virker like godt for etniske minoriteter som bor i Norge, som for den etniske majoritetsbefolkningen. Og nettopp derfor får man også den situasjonen at man må vurdere "hvordan hensynet til mindretallet og deres behov skal balanseres mot hensynet til flertallet" (Kavli 2004: 294). For at dette skal kunne forstås som et dilemma, forutsettes imidlertid at man ser viktige og systematiske forskjeller på hvordan etniske minoriteter i Norge organiserer sine familieliv med hensyn til antall barn, tidspunkt å få barn på og oppfølging av barna, og hvordan den etnisk norske befolkningen gjør det samme. Og like viktig så forutsetter det at likheten innad i kategorien etnisk norsk betraktes som større enn forskjellene og eventuelle likheter med de etniske minoritetene. Det må med andre ord være relevant og fornuftig å operere med denne inndelingen i forhold til den aktuelle tematikken velferdsstat og familieorganisering. Slik jeg ser det er også det gjennomgående premisset i denne teksten at disse forskjellene, til tross for unntak og variasjon, faktisk finnes og er virksomme.

En måte dette kommer til uttrykk på er gjennom bruk av generelle og uproblematiserte utsagn som at "innvandring gjør Norge til et mer heterogent samfunn" (ibid: 293). I dette ligger nettopp en selvfølgeliggjøring av at "vår" innbyrdes likhet og "deres" samlede forskjellighet fra "oss" er så stor og betydningsfull at det fører til økt mangfold. Det norske samfunn var med andre ord mer preget av likhet før inklusjonen av "de andre" og "deres" annerledeshet.

En annen måte premisset om likhet og ulikhet kommer til uttrykk på er gjennom en rekke beskrivelser av hvordan etniske minoriteter organiserer sine familieliv, beskrivelser som gjennomgående settes i kontrast til hvordan etniske nordmenn gjør det samme. På samme tid som at det her vises til forskjeller mellom ulike etniske minoritetsgrupper, er kontrasteringen til det etnisk norske gjennomgående. Blant annet skriver Kavli: "Mens flertallet av norske familier er moderne i betydningen at de har 1–2 barn og to utearbeidende foreldre, er flertallet av for eksempel pakistanske familier tradisjonelle med flere barn, far utearbeidende og mor hjemme" (2004: 311). Lignende beskrivelser finnes også blant annet i Ivar Frønes sin bok *Moderne barndom* (2003): "Innvandring fra andre kulturer enn nordeuropeiske og skandinaviske skaper større mangfold i det norske familiemønsteret når det gjelder både familiestørrelse og familiekultur, det vil si forholdet mellom ektefeller og mellom foreldre og barn og i slektsrelasjoner for øvrig. I mange kulturer betyr slekt og familieband mer enn i

det moderne Norge; samholdet og forpliktelsene er sterkere" (Frønes 2003: 65).

Slik Kavli, og også Frønes, her anvender begrepene moderne og tradisjonell får de form som etablerte og faste beskrivelser på henholdsvis norsk barne- og familieliv og etniske minoriteters barne- og familieliv. Mens "vi" og "våre" praksiser her er moderne, er "de" og "deres" praksiser mer tradisjonelle. En konsekvens av en slik anvendelse av begrepene moderne og tradisjonell er at det moderne blir det "vi" er og gjør, mens det tradisjonelle blir det "de" er og gjør. Dette lukker for diskusjon om hva modernitet og tradisjon til enhver tid kan være, og likeledes at både individ og grupper kan være mer eller mindre tradisjonelle og moderne, avhengig av kontekst, situasjon og felt. For eksempel inneholder teksten ingen refleksjoner eller begrunnelser for hvorfor det å få "færre barn" og å "sjelden bo sammen med egne eller ektefelles foreldre" (ibid. 294) representerer eller *er* det moderne. Betyr det at "mange barn" ikke er forenelig med modernitet og moderne liv, og forstås i så fall etniske nordmenn med "mange barn" som mer tradisjonelle og "mer lik" "de etnisk andre" enn de som får "færre barn"? Og vil en etnisk norsk familie i et flergenerasjonshushold på samme måte som en etnisk minoritetsfamilie som også bor i et flergenerasjonshushold vurderes som like tradisjonelle/moderne?

Et underliggende poeng i tekstens bruk av betegnelsene moderne og tradisjonell og som jeg mener bygger opp om den samme annetgjøringen av etniske minoriteter, er premisset om at også majoriteten har vært tradisjonell på de aktuelle områdene, men at "vi" gjennom tiden har utviklet oss over i det moderne. "Med innvandringen får vi en økende tilstedeværelse av familieformer vi kjenner fra vår egen historie, men som ikke lenger er dominerende i den norske befolkningen" (Kavli 2004: 290). Tilsvarende kommer tids- og utviklingsperspektivet til uttrykk i det jeg her leser som en form for framtidsoptimisme, hvor også de tradisjonelle etnisk levnes håp om å komme dit 'vi' er. Blant annet kommer dette til uttrykk når unge personer med innvandrede foreldre beskrives som å gi "(...) et mer moderne inntrykk enn foreldregenerasjonen" (ibid: 304).

I denne dikotomiseringen blir også en annen antagelse eller forforståelse tydelig, nemlig at "de" ikke er en del av "det norske". "De" gjør Norge til et mer heterogent samfunn (ibid: 293), men påvirker eller rokker ikke ved hva som regnes som "norsk" når det gjelder barne- og familieliv. Kategorien "norsk" brukes også gjennom hele teksten som ensbetydende med etnisk norsk, mens individer med annen etnisk bakgrunn enn norsk gjøres til del av "sin" etniske gruppe eller som representant for den mer

generelle "innvandrerbefolkningen" eller kategorien "etnisk minoritet". Og på samme tid som at "de etniske andre" verken på individ- eller gruppenivå bidrar til å bestemme det "norske", så åpner heller ikke ens praksiser i barne- og familielivet for å klassifisere et individ eller gruppe til mer eller mindre norsk. Den etniske tilhørighet står altså fast.

Nettopp i behandlingen av variasjoner og avvik fra en rigid kategorisering er det også jeg mener å identifisere det Bacchi beskriver som tausheter, eller det som får stå uproblematisert i en representasjon (1999: 13). Og her vil jeg våge meg på en noe dristig påstand om at Kavli bringer taushet over bestemte aspekter og poenger nettopp gjennom først å inkludere disse i teksten, altså å italesette det, for så å unnlate å problematisere det eller gi det noen effekt eller betydning i den videre behandling av temaene. Blant annet mener jeg dette gjøres ved at forfatteren sier at hun er bevisst at hun her gir et svært generaliserende bilde av en kompleks virkelighet (2004: 294), uten at dette følges opp av en litt mer problematiserende og nyanserende behandling av etnisitetsspørsmålet enn den refererte kontrasteringen mellom etnisk majoritet og minoritet.

Et annet eksempel på det samme mener jeg å finne i beskrivelsene av spesifikke brudd på de generelle kategoribeskrivelsene, som heller ikke gir effekt eller betydning i forhold til selve kategoriene og deres beskrivelse og innhold. Eksempelvis nevnes det at det blant kvinner av pakistansk opprinnelse som er født i Norge er like mange/få unge førstegangsfødende som blant etnisk norske kvinner (ibid: 296), uten at dette utfordrer verken kategoriseringen av disse kvinnene som tradisjonelle og ikke-norske i sin måte å leve og gjøre barne- og familieliv på, eller at det får noen innvirkning på innholdet og beskrivelsene av selve kategoriene. Tilsvarende beskrives personer oppvokst i Norge som å gi "et mer moderne inntrykk enn foreldregenerasjonen" (ibid: 304), mens de som innvandret unge eller ble født i Norge gir uttrykk for "et mer moderne syn på kvinners yrkesaktivitet" (ibid.). Dette følges imidlertid ikke opp av en mer problematiserende og nyanserende behandling om at verken disse individene eller etniske minoriteter mer generelt kategoriseres som mer moderne eller mer norske. Fremfor å unnlate å nevne kompleksitet og unntak gir altså Kavli dette plass i teksten, men når det ikke på noen måte følges opp i kategoriseringsarbeidet, kan man si at det like fullt står uproblematisert, taust og irrelevant.

Når det så gjelder konsekvensene av disse bestemte representasjonene og kategoriseringene, kan ringen sluttet til en eventuell løsning på "familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet" (ibid: 316–318). Som

svar på dette lister Kavli opp tre mulige alternativer: En "naturlig" utvikling hvor "de" over tid blir som "oss", hvilket beskrives som en usikker og tidkrevende strategi, status quo, som omtales som "vedvarende sosial marginalisering av de etniske minoritetene", og sist en endring i velferds- og familiepolitikken. Det tredje alternativet reiser ifølge Kavli "en del generelle spørsmål" (ibid: 317), som etter at de to første alternativene straks forkastes, likevel står igjen som den fornuftige løsningen. Når det gjelder hva som eventuelt skal endres og hvordan, gis det imidlertid ingen klare svar. Likevel kan jeg ikke unngå å lese tekstens to avsluttende setninger både som en befesting av beskrevne forskjeller, og som et ønske om større likhet blant samfunnsmedlemmene. På bakgrunn av de øvrige beskrivelsene av tradisjonelle og moderne praksiser fremstår det imidlertid som lite sannsynlig at "vi" skal tilstrebe oss på å bli mer lik "dem" i "vår" måte å forstå og organisere barne- og familieliv på. Og dermed blir det lettere å legge forventninger om tilpasning på de mer udefinerte "styresmaktene":

Jo større samsvar det er mellom de normene som deles av alle og de normene som tillater oss å være forskjellige, jo lettere er det for styresmakten å styre samfunnet på en konfliktfri og målrettet måte. Dagens og fremtidens utfordring for det fleretniske samfunnets familie- og sosialpolitikk blir å finne legitime og effektive svar på de utfordringene som skapes i en befolkning som blir stadig mer ulik i levekårsressurser, atferd og verdisyn (ibid: 318).

Med Said (1978) vil jeg her argumentere for at Kavlis tekst eksemplifiserer hvordan forståelser av barn, barndom og foreldreroller kan trekkes frem som en forskjell på "dem" og "oss", og slik inngå i "vår" annetgjøring av etniske minoriteter i Norge. I dette grensearbeidet representerer "de andre" hele tiden "vår" negative motsetning, altså alt hva "vi" ikke er og gjør. Som vist beskrives dette gjerne også som en kontrast mellom det tradisjonelle og det moderne, hvor "vi" representerer den hegemoniske norm, mens "de etnisk andre" blir de som aldri forstår eller organiserer sine familieliv i samsvar med verken "det norske" eller "det moderne". Og selv om målet her ser ut til å være at "de" skal bli som "oss", kan dette være en vanskelig posisjon å innta, ettersom "vi" kan se ut til å trenge "dem" som "vår negative andre".

Fra kategori til individ

I det følgende vil jeg med utgangspunkt i empiri fra mitt eget pågående doktorgradsprosjekt gi et innblikk i hvordan forståelser av barn og foreldreskap kan være og gjøres mer kontekstuell, dynamisk og ikke-stereotyp enn det som kommer til uttrykk blant annet i Kavli sine beskrivelser. Til dette formål har jeg valgt å presentere og diskutere utdrag fra et intervju med 23 år gamle Abid⁸, som kommer inn under det som i Kavlis tekst kategoriseres som etnisk minoritet i Norge. Fokus i gjennomgangen vil være å undersøke hvordan Abid forstår og forholder seg til det å få barn og å bli foreldre i en norsk kontekst. Intervjuet med Abid er valgt fordi det tydelig får frem trekk som gjenfinnes i flere av de andre intervjuene doktorgradsprosjektet har produsert. Særlig tydelig er likheten mellom Abid og de øvrige informantene i hans aldersgruppe og livssituasjon.

I arbeidet med denne artikkelen har jeg lest intervjuene fra doktorgradsprosjektet med fokus på hvilke forståelser og konstruksjoner av barn og foreldreroller som kommer til uttrykk i informantenes fortellinger og redegjørelser for valg og erfaringer når det gjelder reproduksjon og familieplanlegging. Hva sier de om sine ønsker og praksiser når det gjelder familieetablering og forståelser av barn og foreldreroller og hvordan begrunner de dette? Kan man ut ifra dette se identifisering med posisjonen etnisk minoritet og/eller norsk, og er det spor til passiv eller aktiv motstand eller protest mot den kategorisering som jeg i det foregående har argumentert for finnes?

Abid: Når et barn kommer så blir alt annerledes

Abid er 23 år og praktiserende muslim. Tidlig på 90-tallet kom han og resten av familien hans til Norge som politiske flyktninger fra Iran. Etter studier er Abid nå i arbeid. For ett år siden giftet han seg med en ett år yngre kvinne fra Iran. De to møtte hverandre uten familiens involvering, men da det ble klart for dem at de muligens ønsket å gifte seg, kontaktet Abid sin familie som igjen kontaktet kvinnens familie. Abid og hans fremtidige kone fikk slik mulighet til å bli bedre kjent før de inngikk ekteskap, men som Abid tydelig gir uttrykk for i intervjuet var de fortsatt nokså fremme-

⁸ Abid er et fiktivt navn som anvendes for å ivareta informantens anonymitet.

de for hverandre da de giftet seg i Iran. Etter bryllupet flyttet Abids kone til Norge. Hun går nå på norskkurs og planlegger å fortsette sine allerede påbegynte studier i Norge. Paret har ikke barn.

G: Men dere har ikke barn ennå?

Abid: Nei.

G: Ønsker dere det da?

Abid: Ja. Vi liker barn. Jeg liker barn veldig godt selv, jeg. Jeg har veldig lyst til å ha barn. Men ... Jeg har kommet frem til det mer og mer nå også, at det er veldig, veldig lurt å løse opp i det som er av konflikter seg imellom. At man kjenner hverandre godt nok til at man kan dra en tredjeperson inn i forholdet. Og det tror jeg kommer til å ta en stund. At man har klart å kompromisse om de viktigste tingene i livet i alle fall og kommet fram til løsninger som gjør at når et barn kommer til at barnet kommer til å ha den freden og roen som han trenger rundt seg. Det tror jeg er viktig. Jeg tror det er en veldig stor feil å dra inn et barn i et forhold som man ikke har klart å... Forholde seg til selv egentlig. Og så tenker man at et barn kommer til å løse alle problemer. Når man egentlig vet at et barn kommer til å skape en god del problemer selv, og at man burde være veldig forberedt på det. Og i alle fall ikke ha noen problemer fra før.

Sin unge alder tatt i betraktning kommer det her tydelig frem at Abid har tenkt og reflektert mye over det å få barn og hva som skal til for at det skal passe å sette barn til live. For Abid er altså det med barn noe man forholder seg aktivt til, og ikke noe man lar være opp til tilfeldigheter, skjebne eller Gud å avgjøre. Videre mener han at det er visse forhold som bør være på plass før man går til det skritt å bestemme seg for å få barn, og som sitatet over viser handler dette for Abid i hovedsak om at relasjonen mellom han og kona er god og stabil nok til at de klarer å ta hånd om et barn sammen.

Men hva sier så dette intervjuutdraget om Abids forståelser av barn, barndom og foreldreroller? Hva mener han at et barn trenger, hva kreves av foreldrerollen og hvordan er det å være forelder? For det første kan man her se at Abid ser på barn som noe man både kan like og ikke like, og det kan også se ut som at han mener at nettopp det å like barn er en forutsetning for å ønske og å produsere barn. I dette ligger det også at Abid ser ut til å mene at det er mulig å velge bort barn hvis man ikke liker barn, underforstått at et liv uten barn ikke en umulig tanke for han, selv om det ikke

ser ut til å være noe han ønsker for sitt liv. Videre tolker jeg Abid som å mene at barn er noe man kan like og ikke like enten som individ eller par, og at både det å like og ikke like er en mulig posisjon å innta både for kvinner og menn.

Når det gjelder barnet i Abids refleksjon, så fremstår det her på den ene siden som et skjørt vesen som krever fred og ro med stabile omgivelser og nære og gode relasjoner, på samme tid som at det kan være en liten tyrann som nær sagt mer enn noe annet kommer til å "skape problemer". Er det noe Abid ikke kan anklages for, så er det å ha et naivt forhold til det å få barn. Til tross for at han ser det som fint og ønskverdig, kommer det tydelig frem at han forventer at et barn fører med seg store omveltninger og utfordringer, og for Abid fremstår foreldrerollen som krevende. Og slik jeg forstår dette er det særlig parforholdet Abid mener settes på prøve, hvilket igjen gjør det viktig å ha et solid fundament i grunn. Under intervjuet kommer Abid ved flere anledninger også inn på at ekteskapet på mange måter har vært krevende, noe han blant annet forklarer med at kulturforskjellene mellom han, som har levd store deler av sitt liv i Norge, og hans iranske kone, er større enn han hadde trodd.

Forståelser av problemskapende barn og foreldrerollens prøvelser for parforholdet kommer også til uttrykk i følgende sitat som kommer like etter det første utdraget. Her kommer det også tydelig frem at det gode liv for Abid handler om mer og kan tenkes som noe annet enn det å reproducere seg:

Abid: For min del er ikke ekteskapet det samme som å få barn. I begynnelsen så ønsker jeg mest å leve sammen med min kone, kose oss mest mulig, reise mest mulig og ha så mange minner som mulig før.. Når et barn kommer så blir alt annerledes, tenker jeg. Da blir det mye mer jobb. Prøve å skaffe mat på bordet og både det og.. Det holder med de problemene som blir og det stresset som ... Det blir nok problemer med et barn, det blir det. Det blir veldig mye glede, det er derfor jeg ønsker å få barn. Men at det blir mange problemer også, det tror jeg at jeg er klar over (smiler).

Også når Abid snakker om antall barn kommer de samme forståelsene av barn og foreldrerollen til uttrykk:

Abid: Ett, eller to, maks tre. Jeg tror ikke jeg har lyst til å få så mange flere barn. Det har også forandret seg etter at jeg giftet meg. Jeg har

ikke lyst til å få så mange barn som før jeg giftet meg. Jeg tror at det er veldig mye ansvar som ligger i det å få barn. Det er akkurat det som har forandret seg veldig fra før jeg giftet meg til nå. Jeg tenkte ikke så veldig mye på det ansvaret som det innebærer å få barn. Jeg tenkte mer på at det er så moro å ha barn, tenkte jeg da (ler). Selv om jeg var klar over alle disse problemene, så hadde det ikke gått opp for meg hvordan ting som også er veldig godt, så ... Det er det samme som ekteskapet. Det er veldig godt å være i et ekteskap og den freden og roen man får i seg sammen med en som man elsker. Men så er det mye man må jobbe med uansett. Så må man være klar over at det er ting man må jobbe med selv om det er veldig hyggelig uansett.

Som vi tydelig kan se her er det erfaringene med ekteskapet som har lært Abid hvordan ønskverdige forhold også kan være vanskelige og krevende. Og igjen kommer det frem at Abid oppfatter det som utfordrende å være i et parforhold, og at utfordringene ved å få barn sammen er så store at andre problemer bør være minst mulig for at forholdet skal overleve og barnet få en god oppvekst. Et annet sted i intervjuet, når vi snakker om kulturforskjeller og parforhold, sier Abid også at det er greit å være ulike og uenige som par, men at dette blir mer problematisk når man får barn, ettersom oppdragelse av et barn krever en viss enighet mellom foreldrene. Jeg tolker dette i overensstemmelse med sitatene ovenfor, både når det gjelder hva barnet trenger; ro og stabilitet, og her kan man også tilføye enighet/sammenheng, og når det gjelder foreldrerollen som krever en god og minst mulig konfliktfylt parrelasjon. Et interessant poeng her er også at det for Abid ser ut til å være en selvfølge at det å få barn ikke bare vil få betydning for mors liv, men også hans liv som far. I det ene sitatet ovenfor knytter Abid noen av utfordringene ved å få barn eksplisitt til blant annet økonomi og forsørgelse, uten å si noe om hvem som eventuelt skal ha hovedansvaret for den økonomiske forsørgelsen. Flere ganger under intervjuet kommer han imidlertid inn på konas utdanning og fremtidige jobbutsikter, noe jeg tolker som at han ser for seg at også kona vil fortsette å være yrkesaktiv etter at de får barn. Også et annet sted i intervjuet sier Abid at hans kone selvfølgelig ønsker å bruke utdanningen sin som hun nå må legge ned mye innsats for å gjennomføre, også etter at de får barn. Sett i lys av at Abids kone har bodd ett år i Norge, og utdanningen allerede var påbegynt før hun kom hit, kan dette ønsket ikke forklares som "fornorskning", men må sees i sammenheng med det iranske, hennes alder og posisjon som utdannet ung kvinne. Likeledes er Abid flere steder tydelig på at

han er forberedt og motivert på å være en aktiv og tilstedeværende far for sine fremtidige barn, samtidig som at han her også utviser en viss tvetydighet:

G: Hvilken rolle tror du at du kommer til å få når dere får barn da?

I: Jeg tror at jeg er den som vil gå inn for å være veldig fifty-fifty, "nå skal vi dele på ansvaret her" og (smiler), men jeg tror at ... Jeg tror at det uansett er moren som kommer til å bli viktigst for barnet. Jeg kan ikke se for meg at min kone for eksempel ... Jeg tror ikke jeg klarer å gå med samme ansvarsfølelse som min kone, det tror jeg ikke. Jeg tror det er veldig mye som følger med det å bli en mor, som jeg fysisk ikke kan tilegne meg. Jeg vet det ikke, men jeg er ganske sikker på det. Det er ting som man hører hele tiden i ting man har fått, det der med morsinstinkt og alt det der. Jeg tror det er veldig mye mer hos en mor enn hos en far.

De iboende kjønnsforskjellene og de tilsynelatende nærmest uunngåelige sosiale konsekvensene av disse som Abid her viser til, kan lett plasseres inn under såkalte tradisjonelle forståelser av kjønn, kjønnsroller og foreldreskap. Slik risikerer også Abid å falle inn under det jeg har beskrevet som Kavlis kategorisering av etniske minoriteter som mer tradisjonsbundne enn etniske nordmenn. På samme tid er det flere forhold som gjør at jeg ønsker å berge han ut av dette sporet, hvorav det første poenget er Abids friske utgangssvar om å ønske en helt lik fordeling av ansvar for barn med sin kone. For selv om man i dag kan argumentere for at slik burde det også kunne være i Norge, er det like fullt en kjensgjerning at slik er det heller ikke for de fleste etnisk norske par. Til tross for store familiepoltiske reformer de senere tiår er det fortsatt mor som tar ut størstedelen av fødselspermisjonen, jobber mest deltid og har hovedansvar for både hus, hjem og barn (jfr. Ellingsæter 2004, Jensen 2004, Skrede 2004). Med en fifty-fifty fordeling ville Abid slik vært en foregangsfigur også i norsk majoritetssammenheng, og til og med det man kanskje kunne kalt "hypermoderne". Videre vil jeg argumentere for at uttalelsene om morsfølelse og kvinnelig ansvarsfølelse til tross for at de kan virke gammeldags og tilbakelagte, like gjerne er helt gjengse forståelser som kan høres i diskusjoner blant representanter for den etniske majoritet i Norge som selv oppfatter seg som svært moderne når det gjelder forståelser og praktisering av barneomsorg. Følgelig leser jeg heller ikke Abid her verken som tradisjonell,

ikke-moderne og "ikke-norsk", men kanskje vel så gjerne som representant for kategorien "typisk norsk"?

Dette er delvis også i tråd med min lesing av følgende sitat, hvor Abid både kategoriserer seg selv som en del av det iranske og utenfor det norske, men her også noe utenfor det iranske når det gjelder nettopp kjønnsforskjeller i foreldrerollen:

Abid: På grunn av at man har gått rundt med dette barnet i magen i ni måneder, så føler man også, hvis man skal se fysisk på det, og følelsesmessig selvfølgelig, en mor føler en veldig nær tilknytning til sitt barn, og det er naturlig at moren gjør det mer enn faren. Og at.. Jeg tror det fører til at moren tar på seg mye av ansvaret, og føler mye mer rett til det barnet også av den grunn. Menn er jo ... Prøver jo å gå fra ansvar så mye som mulig. Ta på seg så lite ansvar som mulig. Det gjør man i alle kulturer, og litt mer av det i vår kultur. På enkelte steder er det mye mer av det i vår kultur enn i Norge, så ...

Til tross for at Abid her opererer med en "vår" kultur som står i kontrast til det norske, mener jeg at han her plasserer seg selv delvis utenfor det iranske, både ved å være i stand til å innta en slik observerende rolle, og ved å ta avstand fra praksisen. Selv har Abid ingen tanke om å løpe ifra noe ansvar, og nettopp ansvarlighet er kanskje også det tydeligste bildet Abid tegner av seg selv gjennom hele intervjuet.

En tilsvarende disidentifisering, denne gang med kategorien innvandrere, mener jeg å finne i følgende refleksjon over foreldrerollen:

Abid: ... Men her i Norge må man investere mye mer i barnet.

Guro: Hvorfor må man det?

Abid: Det er fordi det er slik samfunnet er bygd opp. Og det kreves av foreldrene at de for eksempel dukker opp på foreldremøter, konferansetimer og lekser hjemme. Og spesielt for en innvandreremor – eller far, som ikke har de samme kunnskapene om disse fagene, norsk kultur og samfunn, så må de investere mer, enda mer

På samme tid som at foreldrerollen i seg selv er krevende både for individet og paret, mener altså Abid som vi her ser at også forhold ved det norske samfunnet bidrar til å gjøre det arbeidsomt og vanskelig. Og når du er innvandrer blir det ekstra vanskelig, og man må forvente "å investere mer". Slik jeg leser dette sitatet og resten av intervjuet er det imidlertid

ikke først og fremst seg selv Abid tenker på, men andre innvandrere, og da kanskje innvandrere som ikke har bodd i Norge like lenge som han, som ikke snakker like godt norsk, eller som ikke har utdanning og jobb i Norge. Likevel viser denne refleksjonen at når Abid tenker om det å få barn og ikke, tidspunkt og lignende, så er det ikke bare parforholdet og det iranske og "det etnisk andre" som aktiviseres som forståelses- og forklaringsbank, men også forhold ved det norske samfunn og Abids livssituasjon her.

Avslutning

Som denne gjennomgangen har vist, er ikke forskjeller og kontraster som trekkes opp i "Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet" like ikke lett å se i samtalen med Abid. I analysearbeidet har jeg også moret meg med å gi Abid et tradisjonelt norsk navn, og bortsett fra sin utpregede modenhet fremstår han med ett som det mange kanskje ville karakterisert som en typisk utdannet, gift, "moderne" "norsk" mann. En forskjell kan være at han har giftet seg i ung alder uten å ha hatt noe lengre kjæresteforhold verken med andre partnere eller med sin kone, men livsprosjektet i forhold til henne er like fullt gjenkjennelig innenfor en vestlig kjærlighetsdiskurs. Det første og viktigste for Abid er å lykkes med å etablere et parforhold som de begge trives i, og først da er det aktuelt å tenke på barn. Men barn er noe Abid i tilfelle skaffer seg fordi han selv og kona ønsker det og ikke av hensyn til den større familie, slekten, samfunnet eller eventuelt religionen. Det er individene Abid og kona som er aktørene her, og det er deres ønsker og mål som skal bestemme en eventuell familieforøkelse. Et aspekt ved dette er også at Abid i sine barnerefleksjoner i mindre grad viser til kategoriene norsk og iransk, og mer til den norske konteksten, posisjonen som innvandrere i en norsk kontekst og delvis posisjonen som mann. Minoritetsstatusen er altså ikke uviktig i Abids barne- og foreldrefleksjoner. Samtidig ser den ikke ut til å hindre han fra også å tenke og handle mer "typisk norsk" og slik på tvers av "oss" og "de andre". Dette kan også leses som konstruksjoner av nye kategorier som utfordrer og bryter med etablerte forståelser.

Ettersom forkjærlighet for kategorier er minst like sterk i forskningen som i resten av samfunnet, er en utfordring i studier av etniske minoriteter og deres liv i Norge nettopp å se bortenfor og utenfor etablerte kategorier, og i stedet undersøke hvordan individer og grupper selv forstår og identifiserer sine ønsker, planer og praksiser. Ved å åpne for stemmer som bryter

med det forventede kan nye posisjoner og linjer tre frem, noe som på sikt også kan gi større handlingsrom for det enkelte individ.

Litteratur

- Bacchi, C. 1999. *Women, Policy and Politics*. London: Sage.
- Berg, H.. 2007. *Amerikabrevet: Europa i fare*. Oslo: Koloritt forlag AS.
- Douglass, C. B., red. 2005. *Barren States. The Population "Implosion" in Europe*. Oxford, New York: Berg.
- Ellingsæter A.L. & Leira, A., red. 2004. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ellingsæter A.L. 2004. Tidskrise i familien? I: Ellingsæter, A.L og Leira, A., red *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frønes, I.. 2003. *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Jensen, A-M. 2003. *Fra nytte barn til bytte barn. Barns verdi og demografi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jensen, A-M. 2004. Harde fakta om myke menn. I: Ellingsæter, A.L og Leira, A., red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jensen, A-M. 2007. "Falsk trussel. Den muslimske befolkningseksplasjon er avlyst", *Klassekampen* 22. juni.
- Kavli, H.C. 2004. Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet. I: Ellingsæter, A.L og Leira, A., red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kirkegaard, A. M. Ørbø. 2004. *A Matter of Difference? Family Planning and Gendered Discourses on Sexuality and Reproductive Decision-making Among Black and White Zimbabweans*. PhD dissertation. Department of Peace and Development Research, Göteborg University.
- Kristensen, G.K. Familieplanlegging – bak tallene. Kjønnede diskurser om reproduksjonsprosesser blant ikke-vestlige minoriteter i det "likestilte" Norge. Doktorgradsprosjekt under arbeid. Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU.
- Lappegård, T. 2001. Fruktbarhet blant innvandrerkvinner – myter og fakta. *Samfunnsspeilet. Tidsskrift om levekår og livsstil* 2.
- Lappegård, T. 2001b. Fruktbarhet og familiepolitikk. *Samfunnsspeilet. Tidsskrift om levekår og livsstil* 6.
- Lappegaard, T. 2000. *Mellom to kulturer. Fruktbarhetsmønstre blant innvandrerkvinner i Norge*. Rapport 2000/25. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Said, E.W. 1978. *Orientalism. Western Conceptions of the Orient*. London: Penguin Books.
- Skrede, K. 2005. Foreldreskap i forandring. Færre menn blir fedre. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2.
- Skrede, K. 2004. Familiepolitikken grense – ved "likestilling light"? I: Ellingsæter, A. L. & Leira, A., red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Strøm, N. 1999. *Fra familieplanlegging til reproduktiv helse i norsk befolkningspolitikk. En studie av norsk bistand til befolkning og helse i utviklingslandene i perioden 1968–1994*. NIBR-rapport 1999: 102.

Thorbjørnsrud, B. 2001. Innledende Essay. I: Said, E.W. *Orientalismen*. Oslo: De norske bokklubbene.

Guro Korsnes Kristensen
Høgskolen i Nord-Trøndelag og
Institutt for tverrfaglige kulturstudier
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
NO-7491 Trondheim, Norge
e-post: gurokors@hf.ntnu.no

R